

BRIEFADVIES

DE ONTWERP-DECLARATIE INZAKE DE RECHTEN VAN INHEEMSE VOLKEN VAN IMPASSE NAAR DOORBRAAK?

September 2004

Leden Adviesraad Internationale Vraagstukken

Voorzitter	Mr. F. Korthals Altes
Vice-voorzitter	Prof. mr. F.H.J.J. Andriessen
Leden	Dhr. A.L. ter Beek Prof. Jhr. dr. G. van Benthem van den Bergh Mw. drs. A.C. van Es Prof. dr. W.J.M. van Genugten Dr. B. Knapen Drs. H. Kruijssen Prof. dr. A. de Ruijter Mw. mr. E.M.A. Schmitz Mw. mr. H.M. Verrijn Stuart
Secretaris	Mr. P.J.A.M. Peters

Postbus 20061
2500 EB Den Haag

telefoon 070 - 348 5108/6060
fax 070 - 348 6256
e-mail AIV@minbuza.nl
www.AIV-Advies.nl

Leden Commissie Mensenrechten

Voorzitter Prof. dr. W.J.M. van Genugten

Vice-voorzitter Mw. mr. H.M. Verrijn Stuart

Leden

Prof. dr. P.R. Baehr
Prof. mr. Th.C. van Boven
Mw. prof. mr. C.P.M. Cleiren
Mw. prof. dr. D.M. Curtin
Drs. T. Ety
Prof. mr. C. Flinterman
Mw. prof. mr. J.E. Goldschmidt
Mw. mr. C. Hak
Mr. R. Herrmann
Mr. F. Kuitenbrouwer
Mw. dr. B.M. Oomen
Prof. mr. N.J. Schrijver
Mw. A.L.E.C. van der Stoel
Mr. J.G. van der Tas

Secretaris Drs. T.D.J. Oostenbrink

De minister van Buitenlandse Zaken
Dr. B.R. Bot
Postbus 20061
2500 EB DEN HAAG

Datum 13 september 2004

Kenmerk AIV-156/04

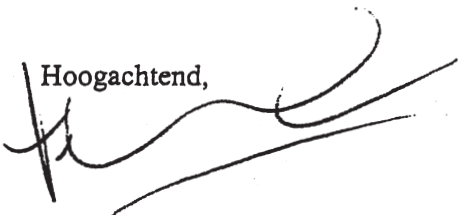
Onderwerp Aanbieding briefadvies

Geachte heer Bot,

Hierbij heb ik het genoegen u aan te bieden het, op eigen initiatief door de Adviesraad Internationale Vraagstukken uitgebrachte, briefadvies "De Ontwerp-Declaratie inzake de Rechten van Inheemse Volken. Van impasse naar doorbraak?"

Ik stuur dit briefadvies ook aan de minister van Defensie, de minister voor Ontwikkelings-samenwerking, de staatssecretaris van Buitenlandse Zaken en aan de voorzitters van de Eerste en Tweede Kamer der Staten-Generaal.

Hoogachtend,

F. Korthals Altes
voorzitter AIV

Woord vooraf

De Adviesraad Internationale Vraagstukken (AIV) heeft in juli 2004 besloten op eigen initiatief te adviseren over de Nederlandse opstelling in de discussie over de Ontwerp-Declaratie inzake de Rechten van Inheemse Volken van de Verenigde Naties.

Ook in het verleden is over dit onderwerp geadviseerd, met name door de toenmalige Adviescommissie Mensenrechten Buitenlands Beleid (in 1993 en 1995) en de Nationale Adviesraad voor Ontwikkelingssamenwerking (1993). In dat verband werd onder meer gepleit voor steun aan (een spoedige acceptatie van) de Declaratie. Nu bijna tien jaar nadat de onderhandelingen over een definitieve tekst zijn aangevangen, lijkt de discussie op een dood spoor te zijn beland. Nederland heeft in de daartoe ingestelde 'open ended intersessional Working Group' in de eerste jaren van het bestaan van de Werkgroep ook actief meegewerkt, onder meer als voorzitter van de werkgroep. De laatste jaren is Nederland echter betrekkelijk onzichtbaar op dit terrein. In dit briefadvies geeft de AIV een aantal redenen waarom Nederland zich, in zijn visie, weer actief met de discussie zou moeten bemoeien.

Dit advies is voorbereid door de voorzitter en leden van de Commissies Mensenrechten (CMR) van de AIV. De CMR bestaat uit: Prof. dr. W.J.M. van Genugten (voorzitter), prof. dr. P.R. Baehr, prof. mr. Th.C. van Boven, mw. prof. mr. C.P.M. Cleiren, mw. prof. dr. D.M. Curtin, drs. T. Ety, prof. mr. C. Flinterman, mw. prof. mr. J.E. Goldschmidt, mw. mr. C. Hak, mr. R. Herrmann, mr. F. Kuitenbrouwer, mw. dr. B.M. Oomen, prof. mr. N.J. Schrijver, mw. A.L.E.C. van der Stoel, mr. J.G. van der Tas en mw. mr. H.M. Verrijn Stuart (vice-voorzitter). Het secretariaat is gevoerd door drs. T.D.J. Oostenbrink, met assistentie van mw. S. Everts (stagiaire).

Dit briefadvies is door de AIV vastgesteld in de vergadering van 10 september 2004.

Van impasse naar doorbraak?

De AIV heeft geconstateerd dat het proces dat zou moeten leiden tot een Declaratie inzake de Rechten van Inheemse Volken in een impasse verkeert. Hij acht een doorbraak van groot belang en zou de Nederlandse regering willen adviseren zich daarvoor in te zetten.

Volgens de Verenigde Naties (VN) kent de wereld zo'n 300 miljoen inheemse mensen, verdeeld over ca. 5000 inheemse gemeenschappen/volken. De bekendste zijn de Inuit in Canada, de Aboriginals in Australië, de Saami in Scandinavië, de Pygmeeën in Afrika en een reeks van Indiaanse stammen in de VS en veel Latijns-Amerikaanse landen. Deze volken hebben te lijden onder tal van problemen: vaak worden ze gediscrimineerd en behandeld als tweederangsburgers, leven ze onder zeer armoedige omstandigheden, hebben ze gebrek aan (goed) onderwijs, zijn ze het slachtoffer van grootschalige infrastructurele projecten, onder meer uitgevoerd met steun van de Wereldbank en het IMF, en hebben ze weinig tot geen politieke zeggenschap in zaken die hen zelf betreffen. Meer in het algemeen krijgen zij niet de ruimte om te zijn wie zij willen zijn.

De toenmalige Adviescommissie Mensenrechten Buitenlands Beleid (ACM) bracht in januari 1993 een advies uit over Inheemse Volken, met als strekking dat Nederland alles in het werk diende te stellen om een einde te maken aan het onrecht dat veel van deze volken is en nog altijd wordt aangedaan. Dit alles werd neergelegd in een dertigtal conclusies en aanbevelingen.¹ Enkele daarvan hadden betrekking op de ontwerp-Declaratie inzake de Rechten van Inheemse Volken, waaraan de Werkgroep Inheemse Bevolkingen van de VN, bestaande uit onafhankelijke deskundigen van de VN-Subcommissie voor de Bevordering en Bescherming van de Rechten van de Mens, onder leiding van mw. E.I.A. Daes sinds 1985 werkte, en die uiteindelijk iets meer dan een jaar na het uitkomen van het ACM-advies door de Subcommissie zou worden aangenomen. De ACM adviseerde de regering om met kracht te bevorderen dat de Werkgroep haar werkzaamheden zo snel mogelijk zou afronden en dat de Declaratie vervolgens door de lidstaten van de VN zou worden aangenomen, 'op voorwaarde dat zij de instemming heeft van een belangrijke meerderheid van inheemse volken'.² In een gesprek over het advies met de ministers Kooijmans van Buitenlandse Zaken en Pronk voor Ontwikkelingssamenwerking op 3 maart 1993 merkte de eerste onder meer op dat 'hij het concept van de werkgroep goed geformuleerd achtte', en dat 'Nederland aanvaarding zoveel mogelijk zal bevorderen'.

Toen de ontwerp-Declaratie eenmaal definitief was aanvaard door de VN-Subcommissie en aangeboden aan de VN-Commissie voor de Rechten van de Mens heeft de ACM een vervolgadvisie uitgebracht, waarin opnieuw werd gepleit voor steun aan (een spoedige acceptatie van) de ontwerp-Declaratie.³ Deze werd door de ACM gekarakteriseerd als 'in het algemeen evenwichtig van toonzetting' met tal van 'afgewogen artikelen ten aanzien van een reeks van voor inheemse volken belangrijke zaken, als het vermijden van (verdere) genocides en van vernietiging van culturen, het recht op eigen media met

1 Zie ACM, 'Inheemse Volken', advies nummer 16, januari 1993, blz. 42-50.

2 Ibid. blz. 35-37 en aanbeveling nr. 27.

3 Zie ACM, briefadvies Inheemse Volken, november 1995.

gebruikmaking van de eigen taal, het gebruik en de eventuele teruggave van gronden dan wel het verlenen van aanspraken op 'fair compensation' (briefadvies, p. 2). Ook werd gesignaleerd dat er duidelijke parallellen bestonden tussen de ontwerp-Declaratie en de ILO-Conventie nr. 169 inzake de Rechten van Inheemse en in Stamverband Levende Volken (1989),⁴ met inbegrip van een reeks van collectieve rechten, zoals het recht op zelfbeschikking. Dat is nadien met name relevant gebleken, omdat Nederland intussen, mede op suggestie van de ACM, partij is geworden bij de desbetreffende ILO-Conventie, ondanks het feit dat ons land, zoals de regering stelde, 'geen inheemse volken kent'.⁵ De ratio achter de ratificatie was onder meer 'dat een goede naleving van het Verdrag niet alleen van groot belang is en in overeenstemming is met het regeeringsbeleid, maar ook gebaat is bij bekrachtiging door zoveel mogelijk landen, inclusief landen die geen inheemse volken in de zin van het Verdrag omvatten' (idem). Ratificatie van het Verdrag heeft duidelijk gemaakt dat de Nederlandse regering bereid was zich sterk te maken voor een verbeterde rechtspositie voor inheemse volken.

Dit alles is echter een kleine tien jaar geleden, terwijl de discussie over de rechten van inheemse volken nadien zowel in tal van afzonderlijke landen, alsook internationaal is doorgegaan.⁶ Een actuele toetssteen voor de bereidheid van de Nederlandse regering om zich ook in het nieuwe millennium sterk te maken voor de inheemse zaak, is gelegen in de nog steeds lopende discussie over de ontwerp-Declaratie inzake de Rechten van Inheemse Volken. De VN-Commissie voor de Rechten van de Mens heeft in 1995 een 'open ended intersessional Working Group' in het leven geroepen ter voorbereiding van een Declaratie, aan te nemen door de Algemene Vergadering van de VN voor het einde van het (eerste) Internationale Decennium inzake de Rechten van Inheemsen in december 2004. Aan die open werkgroep kunnen dus ook de Europese Unie-lidstaten meedoen. Sommige hebben dat door de jaren heen veelvuldig gedaan, zoals Frankrijk, Groot-Brittannië, Griekenland, Spanje en Denemarken, terwijl ons land zich met name in de eerste jaren van het bestaan van de Werkgroep actief heeft getoond.

Op dit moment zijn er naar de opvatting van de AIV twee redenen waarom Nederland zich, mede in zijn capaciteit van voorzitter van de EU, weer actief met de discussie zou moeten inlaten. In de eerste plaats gaat het om de inhoud van de Declaratie. Tot op heden is slechts overeenstemming bereikt over enkele van de 45 artikelen, terwijl naar de taxatie van de AIV met enige inventiviteit bij tal van zaken vooruitgang zou kunnen worden geboekt. Zo is er in de Werkgroep al een jarenlange discussie over het recht op zelfbeschikking, door staten begrepen als het recht op interne zelfbeschikking (autonomie), maar door veel inheemse volken opgevat als een recht dat de *mogelijkheid* openhoudt tot externe zelfbeschikking, met name op het moment dat de interne zelfbeschikking in concrete situaties onvoldoende is gewaarborgd. Als dat laatste wel goed gebeurt, zo is echter de algemene gedachtegang in inheemse kring, zal externe zelfbeschikking hoogstzelden worden ingeroepen. Bij wijze van illustratie kan worden gewezen op (het Turkse deel van) het Koerdische vraagstuk. Dat stond jarenlang in het teken van het separatisme (externe zelfbeschikking), maar werd sprongsgewijs minder

4 Zie ook ILO-verdrag 169, Tractatenblad, jaargang 1996, nr. 99, 55 (1989), nr. 2.

5 TK, 1996-1997, 25020, nr. 3, blz. 2.

6 Zie: W. van Genugten en C. Perez-Bustillo, 'The Emerging International Architecture of Indigenous Rights: Global, Regional, and National Dimensions', *International Journal on Minority and Group Rights* (verschijnt binnenkort).

explosief op het moment dat de Turkse regering begon mee te werken aan een invulling van het interne zelfbeschikkingsrecht van de Koerden. Nederland zou in het kader van de Werkgroep kunnen voorstellen dat het recht op zelfbeschikking dient te worden begrepen als 'in conformity with principles of international law, as it develops'. Het recht op zelfbeschikking mag, in het internationale recht, slechts in bijzondere, met name genoemde gevallen worden begrepen als het recht op *externe* zelfbeschikking. Gedacht dient te worden aan het dekolonisatieproces, dat uitging van het recht van koloniën op het stichten van een zelfstandige soevereine staat, aan het uiteenvallen van samengestelde staten als de Sovjet-Unie en Joegoslavië en aan het tenietdoen van een militaire bezetting van de ene staat door een andere.

De echte discussie ten aanzien van het recht op externe zelfbeschikking gaat thans over de vraag wat een staat zijn inheemse volken (en minderheden) zoal mag aandoen, voordat hij als het ware het recht verspeelt deze nog langer 'binnenboord' te houden. Een recent voorbeeld van dit debat vormde de discussie over Kosovo en de vraag of het voormalig Joegoslavië zijn rechten op dit gebied niet had verspeeld door Kosovo te behandelen op de wijze zoals het dat met name in de jaren negentig van de vorige eeuw heeft gedaan (ontnemen van de status van autonoom gebied, actieve vervolging van een belangrijk deel van zijn inwoners). Het antwoord op die vraag is niet louter van technisch-internationaalrechtelijke aard, maar kent evenzeer politieke en ethische kanten. Bovendien gaat het bij kwesties als deze om de afwezigheid van een algemeen geldende regel en, dus, om de opdracht in concrete gevallen te zoeken naar een rechtvaardige oplossing. Het voordeel van een zinsnede als 'in conformity with principles of international law, as it develops' is dat de discussie over de formulering van het in- en externe zelfbeschikkingsrecht die de Werkgroep al jaren in haar greep houdt in feite kan stoppen, dat inheemse volken niet worden gediscrimineerd ten opzichte van andere volken - met de kanttekening dat de dekolonisatie zoals die zich heeft voltrokken dient te worden gerespecteerd, inclusief de grenzen waartoe dat heeft geleid -, dat de eventuele toekomstige rechtsontwikkeling op het vlak van het recht op zelfbeschikking al in het artikel is verdisconteerd, en dat, bij gebrek aan specificiteit van de regel, concrete situaties op ad hoc basis tot een bevredigende, en rechtvaardige, oplossing dienen te worden gebracht door een onafhankelijke (quasi-)rechtelijke instantie.

Een ander delicaat punt betreft de discussie over collectieve rechten in het algemeen, waarvan in de ontwerp-Declaratie nogal wat voorbeelden te vinden zijn (alsook in de door Nederland geratificeerde ILO Conventie 169).⁷ Zo is er sprake van dat inheemse volken recht hebben op onderwijs in hun eigen taal, op het vestigen van hun eigen media en op het gebruik van de gronden die zij traditioneel hebben bewoond en bebouwd. De vrees is dat dergelijke collectieve rechten in de praktijk dienst gaan doen als een keurslijf voor die individuele leden van het desbetreffende inheemse volk die anders mochten willen dan hun leiders. In dat verband echter is van belang de Declaratie als een geheel te lezen, met inbegrip van onder meer het slotartikel dat zegt dat de uitoefening van de rechten uit de Declaratie nimmer mag leiden tot activiteiten die zijn gericht 'at the destruction of any of the rights and freedoms recognized in applicable international human rights law, or at their limitations to a greater extent than is provided for therein' (artikel 45). Dat lijkt een afdoende slot op de deur. Los daarvan echter kan desgewenst, als het echt niet anders kan, aan verschillende artikelen een clause van

7 Zie ACM, 'Collectieve Rechten', advies nummer 19, Den Haag, mei 1995 en AIV, 'Universaliteit van de rechten van de Mens en culturele verscheidenheid', advies nummer 4, juni 1998, blz. 31-35.

een vergelijkbare strekking worden toegevoegd als dat de aanvaarding van de Declaratie zou bevorderen. Deels gebeurt dat ook al.

Ook ten aanzien van tal van andere onderwerpen zou Nederland vanuit een positie van 'betrokken derde' voorstellen kunnen lanceren die internationaalrechtelijk verantwoord en politiek haalbaar zijn, bijvoorbeeld op het vlak van het gebruik van natuurlijke hulpbronnen.⁸ Steeds meer inheemse volken zijn bereid te accepteren dat zij geen exclusief recht hebben op de exploitatie van de natuurlijke hulpbronnen op hun grondgebied, zolang deze exploitatie gepaard gaat met respect voor hun bijzondere historische en spirituele band met de gronden in kwestie en zolang het delen van de opbrengsten in redelijkheid geschiedt. Ook op dat vlak laten zich bepalingen formuleren waarmee de verschillende partijen in de discussie uit de voeten zouden moeten kunnen. Dat is te meer zo wanneer er daarnaast op termijn wordt voorzien in een toezichthoudend, quasi-rechterlijk orgaan, dat kan optreden als scheidsgericht op het moment dat partijen onderling niet tot een redelijke oplossing kunnen komen en de nationale rechter het laat afweten. In dat verband is te denken aan de mogelijkheid van uitbreiding van het mandaat van het Permanent Forum on Indigenous Issues. Dit forum, opgericht in 2000 en bestaande uit acht leden met een inheemse achtergrond en acht leden voorgedragen door overheden, heeft tot nu toe een mandaat dat zich het best laat aanduiden met het verrichten van studies en het doen van aanbevelingen. In de toekomst echter zou het naar de opvatting van de AIV in de rede liggen het Permanente Forum ook een taak te geven als quasi-rechter, analoog bijvoorbeeld aan het - uit onafhankelijke leden bestaande - VN-Mensenrechtencomité onder het Internationale Verdrag inzake Burger- en Politieke Rechten. Ook andere constructies zijn echter denkbaar.

Een tweede reden voor een meer actieve opstelling van Unie- en Nederlandse zijde is gelegen in het proces van totstandkoming van de Declaratie. Als gezegd zijn er na tien jaar van debat nauwelijks artikelen te noemen waarover overeenstemming bestaat. Bovendien is er in het laatste verslag van de Werkgroep, dat betrekking heeft op de - tot nu toe laatste - vergadering van september 2003, weinig te vinden dat aanleiding geeft tot optimisme. Zo laat de Latijns-Amerikaanse groep optekenen 'that progress had been made during the session and that concerns and interests had been identified which would make it easier to find solutions leading to the adoption of the declaration',⁹ maar dat is naar de opvatting van de AIV eerder taal die hoort bij het begin van zo'n operatie dan aan het einde van een bijna tienjarig traject. Veel staten en inheemse vertegenwoordigers zijn van mening dat het gebrek aan vooruitgang alles te maken heeft met de werkwijze van de werkgroep. Er wordt vooral geïnventariseerd en er worden nauwelijks tekstvoorstellen op tafel gelegd ter overbrugging van de, vaak schijnbare, tegenstellingen.

In het licht van dit alles zou Nederland zich in zijn capaciteit als EU-voorzitter moeten inzetten voor verlenging van het mandaat van de Werkgroep met drie jaar (2005-2007), inclusief de mogelijkheid zonodig twee à drie maal per jaar bijeen te komen. Daarbij heeft de AIV er een sterke voorkeur voor dat allereerst de EU in dezen haar verantwoordelijkheid neemt. Mocht dat echter tot aanzienlijke vertraging leiden, dan beveelt de AIV aan dat de Nederlandse regering de maximale ruimte neemt die het Gemeenschappelijke Buitenlands en Veiligheids Beleid haar biedt om hetzij zelfstandig hetzij met

8 Zie bijvoorbeeld ook ILO-verdrag 169, artikelen 14-19.

9 VN-document E/CN.4/2004/81, blz. 19.

enkele gelijkgezinde landen te trachten dit dossier in beweging te krijgen. Daarbij moet bij de invulling van bureaufacties binnen de werkgroep worden bedacht dat het nu nodig is om initiatieven te nemen om tegenstellingen te overbruggen. Het oogmerk dient te zijn dat een Declaratie wordt aangenomen in 2008, dat wil zeggen zestig jaar na de aanvaarding van de Universele Verklaring van de Rechten van de Mens. Pas als dat niet mocht lukken, mag Nederland naar de opvatting van de AIV accepteren dat de discussie over de ontwerp-Declaratie zich niet tot een goed einde laat brengen. Het heeft dan echter naar de opvatting van de AIV alles in het werk gesteld wat redelijkerwijs van een staat die in inheemse kring nog altijd de naam heeft een bruggenbouwer te zijn, en in het licht van zijn beleid terzake tot dusverre, mag worden verwacht.

Door de Adviesraad Internationale Vraagstukken uitgebrachte adviezen*

- 1 EUROPA INCLUSIEF, *oktober 1997*
- 2 CONVENTIONELE WAPENBEHEERSING: dringende noodzaak, beperkte mogelijkheden, *april 1998*
- 3 DE DOODSTRAF EN DE RECHTEN VAN DE MENS; recente ontwikkelingen, *april 1998*
- 4 UNIVERSALITEIT VAN DE RECHTEN VAN DE MENS EN CULTURELE VERSCHIEDENHEID, *juni 1998*
- 5 EUROPA INCLUSIEF II, *november 1998*
- 6 HUMANITAIRE HULP: naar een nieuwe begrenzing, *november 1998*
- 7 COMMENTAAR OP DE CRITERIA VOOR STRUCTURELE BILATERALE HULP, *november 1998*
- 8 ASIELINFORMATIE EN DE EUROPESE UNIE, *juli 1999*
- 9 NAAR RUSTIGER VAARWATER: een advies over betrekkingen tussen Turkije en de Europese Unie, *juli 1999*
- 10 DE ONTWIKKELINGEN IN DE INTERNATIONALE VEILIGHEIDSSITUATIE IN DE JAREN NEGENTIG: van onveilige zekerheid naar onzekere veiligheid, *september 1999*
- 11 HET FUNCTIONEREN VAN DE VN-COMMISSIE VOOR DE RECHTEN VAN DE MENS, *september 1999*
- 12 DE IGC 2000 EN DAARNA: op weg naar een Europese Unie van dertig lidstaten, *januari 2000*
- 13 HUMANITAIRE INTERVENTIE, *april 2000***
- 14 ENKELE LESSEN UIT DE FINANCIËLE CRISES VAN 1997 EN 1998, *mei 2000*
- 15 EEN EUROPEES HANDVEST VOOR GRONDRECHTEN?, *mei 2000*
- 16 DEFENSIE-ONDERZOEK EN PARLEMENTAIRE CONTROLE, *december 2000*
- 17 DE WORSTELING VAN AFRIKA: veiligheid, stabiliteit en ontwikkeling, *januari 2001*
- 18 GEWELD TEGEN VROUWEN: enkele rechtsontwikkelingen, *februari 2001*
- 19 EEN GELAAGD EUROPA: de verhouding tussen de Europese Unie en subnationale overheden, *april 2001*

* *Alle adviezen zijn ook beschikbaar in het Engels. Sommige adviezen ook in andere talen.*

- 20 EUROPESE MILITAIR-INDUSTRIËLE SAMENWERKING, *mei 2001*
- 21 REGISTRATIE VAN GEMEENSCHAPPEN OP HET GEBIED VAN GODSDIENST OF OVERTUIGING, *juni 2001*
- 22 DE WERELDCONFERENTIE TEGEN RACISME EN DE PROBLEMATIEK VAN RECHTSHERSTEL, *juni 2001*
- 23 COMMENTAAR OP DE NOTITIE MENSENRECHTEN 2001, *september 2001*
- 24 EEN CONVENTIE OF EEN CONVENTIONELE VOORBEREIDING: de Europese Unie en de IGC 2004, *november 2001*
- 25 INTEGRATIE VAN GENDERGELIJKHEID: een zaak van verantwoordelijkheid, inzet en kwaliteit, *januari 2002*
- 26 NEDERLAND EN DE ORGANISATIE VOOR VEILIGHEID EN SAMENWERKING IN EUROPA IN 2003: rol en richting, *mei 2002*
- 27 EEN BRUG TUSSEN BURGERS EN BRUSSEL: naar meer legitimiteit en slagvaardigheid voor de Europese Unie, *mei 2002*
- 28 DE AMERIKAANSE PLANNEN VOOR RAKETVERDEDIGING NADER BEKEKEN: voors en tegens van bouwen aan onkwetsbaarheid, *augustus 2002*
- 29 PRO-POOR GROWTH IN DE BILATERALE PARTNERLANDEN IN SUB-SAHARA AFRIKA: een analyse van strategieën tegen armoede, *januari 2003*
- 30 EEN MENSENRECHTENBENADERING VAN ONTWIKKELINGSSAMENWERKING, *april 2003*
- 31 MILITAIRE SAMENWERKING IN EUROPA: mogelijkheden en beperkingen, *april 2003*
- 32 *Vervolgadvies* EEN BRUG TUSSEN BURGERS EN BRUSSEL: naar meer legitimiteit en slagvaardigheid voor de Europese Unie, *april 2003*
- 33 DE RAAD VAN EUROPA: minder en (nog) beter, *oktober 2003*
- 34 NEDERLAND EN CRISISBEHEERSING: drie actuele aspecten, *maart 2004*
- 35 FALENDE STATEN: een wereldwijde verantwoordelijkheid, *mei 2004***
- 36 PREËMPTIEF OPTREDEN, *juli 2004***
- 37 TURKIJE: de weg naar het lidmaatschap van de Europese Unie, *juli 2004*

** *Gezamenlijk advies van de Adviesraad Internationale Vraagstukken (AIV) en de Commissie van Advies inzake Volkenrechtelijke Vraagstukken (CAVV).*

Door de Adviesraad Internationale Vraagstukken uitgebrachte briefadviezen

Briefadvies UITBREIDING EUROPESE UNIE, *10 december 1997*

Briefadvies VN-COMITÉ TEGEN FOLTERING, *13 juli 1999*

Briefadvies HANDVEST GRONDRECHTEN, *9 november 2000*

Briefadvies NEDERLANDS VOORZITTERSCHAP EU 2004, *15 mei 2003****

Briefadvies RESULTAAT CONVENTIE, *28 augustus 2003*

Briefadvies 'VAN BINNENGRENZEN NAAR BUITENGRENZEN - ook voor een volwaardig Europees asiel- en migratiebeleid in 2009', *12 maart 2004*

*** *Gezamenlijk briefadvies van de Adviesraad Internationale Vraagstukken (AIV) en de Adviescommissie voor Vreemdelingenzaken (ACVZ).*